

Tridesetogodišnji rat

Šapina, Matej

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:417533>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Matej Šapina

Tridesetogodišnji rat

Završni rad

Pula, srpanj 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Matej Šapina

Tridesetogodišnji rat

Završni rad

JMBAG: 03030659859, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski studiji povijesti

Predmet: Uvod u novi vijek

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, srpanj 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Matej Šapina, kandidat za prvostupnika Povijesti, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

____ Matej Šapina _____

U Puli 10. rujna 2020.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Matej Šapina, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „ Tridesetogodišnji rat“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis
_____Matej Šapina_____

U Puli 10. rujna 2020.

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Uzroci	7
2.1. Religijski uzroci	7
2.2. Politički uzroci	9
3. Diplomacija i vojske	11
4. Češka faza rata	13
5. Albrecht von Wallenstein	15
6. Danska faza rata	16
7. Švedska faza rata	18
8. Francuska faza rata	21
9. Westfalski mir	23
10. Posljedice rata	25
11. Zaključak	27
12. Bibliografija	28
Popis slika	29
Sažetak	32
Summary	34

1. Uvod

U prvoj polovici 17. st. Njemačka je bila podijeljena na niz političko-teritorijalnih jedinica koje su djelovale kao kneževine, vojvodstva, slobodni gradovi i sl.¹ Posebna podjela se vidjela u vjerskom smislu, između protestantskog sjevera i katoličkog juga.

Također, Francuska koja je bila izrazito antihabsburški nastrojena, nastojala je smanjiti utjecaj Habsburgovaca tako što je sklapala saveze s nekatoličkim državama poput Danske i Švedske.²

Potrudit ću se što detaljnije u svojem radu opisati Tridesetogodišnji rat te što je on tada predstavljao za Europu. Tridesetogodišnji rat je prije svega poznat kao vjerski sukob, no daleko od toga da je vjera bila jedini okidač za takav rat. Politički sukobi te ekonomske i socijalne prilike dovele su do rata.

¹ *Vojna enciklopedija*, str. 118.

² Slaven Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, str. 71.

2. Uzroci

Kod većine sukoba i ratova uzroci su raznoliki i kompleksni. Uzroci Tridesetogodišnjeg rata su svakako kompleksni. Tu je vjerski faktor, tj. religijski, no političke prilike toga doba te ekonomska situacija, ponajprije slabljenje feudalnog poretka, odnosno sve veće jačanje kapitalizma, doveli su do niza događaja i sukoba koji su na kraju kulminirali sveeuropskim sukobom koji poznajemo pod nazivom Tridesetogodišnji rat.

2.1. Religijski uzroci

Sve je počelo 31. listopada 1517. kada je Martin Luther, protestirajući protiv indulgencija koje je tadašnji papa Lav X. uveo, prikupio svojih 95 teza na vratima crkve u Wittenbergu. Car Karlo V. stao je na stranu Katoličke crkve te je 1521. izdao Wormski edikt kojim je Luther proglašen heretikom. Mnoge tadašnje njemačke kneževine vidjele su u reformaciji mogućnost jačanja svoje vlasti.³

Neki njemački kneževi pobunili su se protiv odluke katoličke većine te 1530. stvorili Schmalkaldenski savez za zaštitu reformacije od cara. Izbio je sukob koji je završio 1548. Augsburškim sporazumom te se u čitavoj Njemačkoj trebalo uspostaviti katoličanstvo. Stvari su se promijenile kada reformatorski kneževi sklapaju savez s francuskim kraljem Henrikom II. te pobjeđuju u ratu. U Augsburgu je 1555. sklopljen vjerski mir kojim se luteranstvo izjednačilo s katoličanstvom te se vjera određuje u pojedinim područjima, čime je barem za neko vrijeme situacija stavljena pod kontrolu.⁴

Kroz nekoliko desetljeća, gotovo cijeli sjever i istok Njemačke postali su protestantski te čitava Skandinavija, ali i Engleska i Škotska. Takva podjela je bila najviše vidljiva u Njemačkoj. Calvinisti su se krajem 16. stoljeća okupili oko izbornika

³ Isto, str. 19.

⁴ Isto, str. 21.

Falačke, kao pokret obrane od cara za postizanje ravnopravnosti. Pritom su pomoć našli ponajviše u Englezima.⁵

Do prvog većeg sukoba je došlo 1606. u pretežito protestantskom gradu Donauwörthu na jugu Njemačke. Za vrijeme procesije izbio je sukob između protestanta i katolika te je car Rudolf II. reagirao tako što je bavarskom vojvodi Maksimilijanu povjerio zaštitu katolika u Donauwörthu. Nakon propalih pregovora, vojvoda Maksimilijan zaposjeo je grad Donauwörth i postavio bavarske povjerenike da njime upravljaju.⁶

Protestanti godinu kasnije napuštaju Reichstag, nakon što im se nije odobrio zahtjev za legalizaciju nekadašnjih katoličkih teritorija stečenih nakon 1555., čime povećavaju nefunkcionalnost Reichstaga.⁷ Nakon duševne bolesti cara Rudolfa II. 1608., sukob se zaoštrava. U protestantsku uniju se pod vodstvom Falačke 14. svibnja 1608. udružuju Württemberg, Baden, Ansbach, Kulmbach, Pfalz – Neuburg te većina gradova u južnoj Njemačkoj. Ta unija nalazi političke saveznike u Francuskoj te političkim staležima u Češkoj i Austriji.⁸

Reakcija katolika na stvaranje protestantske unije dolazi godinu dana kasnije. Bavarski vojvoda Maksimilijan se 10. srpnja 1609. udružuje s opatima i biskupima iz južne Njemačke u Katoličku ligu, kojoj se pridružuju tri kneza izbornika (Köln, Mainz i Trier) te većina ostalih katoličkih staleža. Katolička liga je našla političkog saveznika u Španjolskoj.⁹

Kada su Ferdinanda II. češki staleži prihvatili kao prijestolonasljednika, on je svoju protureformacijsku politiku nastojao provesti u Češkoj. Novi kralj Ferdinand II. nije poštivao vjerske slobode kao njegov prethodnik. Sva ta napetost je kulminirala 23. svibnja 1618., kada je skupina radikalnih plemića kroz prozor izbacila dvojicu kraljevskih službenika u Pragu. Tim činom započinje pobuna koja je na kraju dovela do Tridesetogodišnjeg rata.¹⁰

⁵ Brendan Simms, *Europa: borba za nadmoć, od 1453. do danas*, str. 18.

⁶ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5331.

⁷ Isto, str. 5332.

⁸ Na i. mj.

⁹ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5335.

¹⁰ Isto, str. 5336.

2.2. Politički uzroci

Iako je Tridesetogodišnji rat ostao upamćen kao vjerski sukob protestanata i katolika, to je bio sukob daleko kompleksniji od pitanja same vjere. Politička situacija prije i za vrijeme rata bila je njegov glavni uzrok. Kada bi religijski sukob bio glavni razlog, onda ne bismo mogli naći objašnjenje za savezništvo između pretežito katoličke Francuske i protestantske Švedske.

Kada je Karlo V. izabran za sveturimskog cara 1519., uvelike se promijenila geopolitika Europe. S obzirom na to da je vladao nad Španjolskom, Napuljem, Austrijom itd., vladao je i sve većim područjem Novog svijeta. Univerzalna monarhija pod Habsburgovcima činila se kao realna mogućnost, sve dok se Karlo V., iscrpljen ratovima protiv Turaka, Francuske i njemačkih kneževa, nije morao odreći ambicije da zagospodari nad cijelom Europom.¹¹

Njegov sin Filip II. Španjolski bio je uspješan na oca. Ostvario je vlast nad Portugalom i njegovim prekomorskim carstvom, kolonizirao je Filipine te je povećao dobavu plemenitih metala iz Novog svijeta. Potaknut tim uspjehom, njegove su se ambicije počele povećavati, no iscrpljen bitkom protiv nizozemskih pobunjenika te uzdrman zbog katastrofalnog pohoda Armade protiv Engleske, Filip II. morao je odustati od europskih ambicija.

Francuska je bila glavna protivnica habsburškoj hegemoniji. Stvarala je alijansu s njemačkim kneževima protiv cara. Franjo I. bio je najveći podupiratelj Schmalkaldskog saveza. Njegov nasljednik Henrik II. također je vjerovao da sigurnost Francuske ovisi o neovisnosti njemačkih kneževa od cara.

Nakon što je odbacila španjolsku vlast na kraju šesnaestog stoljeća, prioritet Nizozemske bila je obrana prostora koji je bio omeđen Sjevernim morem na zapadu, takozvanog „vrta Nizozemske“. Međutim, istočna granica nove republike bila je vrlo ranjiva. Vilijam Oranski, vođa pobunjenika, nakon što je 1567. pobjegao u Njemačku, odande je novačio većinu svojih vojnika i započeo svoje glavne napade. Odmah su vojno intervenirali protiv Habsburgovaca, nakon što su se uplašili habsburških projekata u obližnjem vojvodstvu Kleve. Sudbina Nizozemaca tijesno je bila povezana sa sudbinom Svetog Rimskog Carstva.

¹¹ Brendan Simms, *Europa: borba za nadmoć, od 1453. do danas*, str. 9.

Engleska je također vidjela stratešku važnost u održavanju reda u Niskim Zemljama i Svetom Rimskom Carstvu. Tako je kraljica Elizabeta vojno intervenirala u Niskim Zemljama sredinom 1580-ih, kako bi spriječila da to kritično područje osvoje Španjolci. Također, strah od habsburškog prodora u sjeverozapadnu Njemačku ponukao je Engleze na akciju. Značajna engleska sila bila je na vrijeme poslana u vojvodstvo Kleve.¹²

„Godine 1609. Henrik IV., bojeći se habsburškog pripojenja sjeverozapadnog njemačkog područja Kleve kao još jedne karike u okolnom lancu španjolskih ispostava, izjavio je da će iskazati potporu za svoje stare saveznike u Njemačkoj i za sprečavanje Cara da se uveliča na trošak drugih“.¹³

¹² Isto, str. 9. – 12.

¹³ Isto, str. 11.

3. Diplomacija i vojske

Za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata bilo je puno sklopljenih ugovora, kao i diplomata te međunarodnih pravobranitelja koji su na sudu predstavljali razne narode. Savezima koji su tijekom 14. i 15. stoljeća bili čvrsti u cijeloj Europi, reformacija je dodala u 16. stoljeću i veze konfesionalnog karaktera, ali, nažalost, te dvije vrste saveza nisu bile kompatibilne. Nakon što je Engleska prihvatila protestantizam, savezništvo između Engleske i Kastilje bilo je naglo prekinuto. Također, savez između Škotske i Francuske bio je također prekinut napredovanjem reformacije u Škotskoj.¹⁴

Vjerske manjine u drugim državama, poput francuskih hugenota u Engleskoj ili engleskih katolika u Španjolskoj, prouzročile su velike političke nestabilnosti. Vladari država poput Španjolske često nisu uspijevali pomiriti interese vanjske politike s motivima vjerskog karaktera. Također, vanjska politika vjerski podijeljenih nacija, kao što su bile Francuska i Engleska, često se mijenjala tijekom Tridesetogodišnjeg rata.¹⁵

Nakon poraza Fridrika Falačkog na Bijeloj gori 1620. potaknulo se sve jače stvaranje protestantske i katoličke internacionale. Falački diplomati su pokušavali na sve moguće načine naći nove saveznike na europskim protestantskim dvorovima. Jedan od najbliskijih saveznika Fridrika Falačkog, komornik Ludvig, proputovao je pola Europe ne bi li uzvisio cilj svojeg vladara. U knjižnicama kao što je na primjer Cancellaria Hispanica, objavljujane su kopije zaplijenjenih pisama koja su razmjenjivali međusobno Bavarska, papinstvo, Španjolska i car. Ta pisma su bila bitna jer su upućivala na postojanje mreže posebnih izaslanika, među najbrojnijima su bili kapucini, koji su tijekom češke krize koordinirali antiprotestantske akcije Rima, Beča, Bruxellesa, Monaka i Madrida.¹⁶

¹⁴ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 155.

¹⁵ Isto, str. 156.

¹⁶ Na i. mj.

U nastavku rata, zajednički interesi između papinstva i njemačkih katolika polako su nestajali. Za vrijeme pape Urbana VIII. papinska je diplomacija nastojala pronaći rješenje za sukob u Njemačkoj, tako da ne prevlada ni jedna sila. Mogućnost postizanja mira za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata, dok su velike države bile vodile diplomatske spletke usmjerene ka produljivanju neprijateljstva, bile su jako male. Iako nije poslao nikakvu vojsku, papa je uspio za vrijeme rata poslati značajnu novčanu pomoć caru i Bavarskoj. Novac je u Tridesetogodišnjem ratu bio značajan koliko i ljudstvo, ako ne i više, zbog toga što se u 17. stoljeću ljude novačilo prilično lako te su plaćeničke vojske imale veliki značaj. Samo Švedska je nakon 1623. uvela sustav novačenja radi pronalaska ljudstva potrebnog za vlastitu vojsku. Ostale države taj zadatak su dale vojnim novačiteljima. Poznato nam je oko 1500 vojnih novačitelja koji su uložili vlastitu imovinu u mobiliziranje satnije ili pukovnije za jednog ili više generala. Novačitelj je trebao dopuštenje za novačenje i obećanje da će plaće biti isplaćene. Ostalo je obavljao o vlastitom trošku. Tako se cijela vojska mogla mobilizirati općim ugovorom. Najbolji primjer nalazimo kod Wallensteina. On je to učinio dvaput za cara (1625. i 1631.). Drugi koji su slično učinili bili su Mansfeld za Fridrika V. 1624. te Bernard od Saxen – Weimara za Francusku 1636.¹⁷

Kredit vojnih novačitelja nije bio neiscrpan, nego su trebali i druge izvore novca kako bi uzdržavali svoju vojsku. Kao dokaz imamo pismo Wallensteina koje je napisao ministru carskih financija 1626., gdje je trebao par milijuna talira svake godine za nastavak rata. Također, stalni sustav poreza morao je postojati, na osnovu kojeg bi se osigurale namirnice, smještaj itd. Velika većina plaće se isplaćivala za vojsku u naturi dok se ostali dio isplaćivao u gotovini ili se nije uopće plaćalo¹⁸

¹⁷ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 156. – 157.

¹⁸ Isto, str. 159.

4. Češka faza rata

Na početku 17. stoljeća Češka se našla u sukobu reformatora i katolika oko novog državnog uređenja. Dok su reformatorske snage nastojale sačuvati privilegije dobivene u 15. i 16. stoljeću, katolici, točnije Habsburgovci, inzistirali su na državi s centraliziranom monarhijom. Na kraju „češko pitanje“ nije bilo važno samo unutar češke granice, već je postajalo dijelom europskih konfrontacija koje su, naposljetku, izrodile Tridesetogodišnji rat.¹⁹

Češka je u carstvu igrala vrlo važnu ulogu kao izborna kneževina. U Češkoj se, nešto više nego što je to bilo u drugim zemljama, razvijao separatistički pokret. Još od vremena husitskog pokreta, Češka je zadavala vladarima probleme, a k sebi je sve više privlačila susjedne zemlje.²⁰

Izravan vanjski uzrok ratu se dogodio kada su se politički staleži češkog kraljevstva pobunili i svrgnuli cara Rudolfa s kraljevskog prijestolja te izabrali njegovog brata Matiju za svojega kralja. U praškom dvorcu, 23. svibnja 1618. dogodila se nemila scena, kada su kroz prozor izbačeni članovi češkog državnog vijeća. To je bio vidljivi vanjski znak pobune ujedinjenih čeških staleža Nijemaca i Čeha. Nakon smrti kralja Matije 1619. nasljeđuje ga njegov brat Ferdinand Štajerski. Međutim, problem je bio u tome što je Ferdinand bio katolik te je htio učvrstiti katolicizam u Češkoj, odnosno u cijelom carstvu. Češki staleži su reagirali tako što su svrgnuli Ferdinanda s prijestolja češkog kralja te umjesto njega su postavili Fridrika V. Na takav splet događaja reagira Katolička liga pod vodstvom vojvode Maksimilijana od Bavarske te dolazi do Tridesetogodišnjeg rata.²¹

Nakon što je Fridrik V. okrunjen za kralja, odgovor cara i Lige bio je brz i oštar. Svoju vojsku poslale su Poljska i Toscana, potpora je došla i iz Rima i Genove. Nije mu pomoglo ni to što su države koje su podržavale Fridrika ostale neutralne. Dok je španjolska diplomacija držala Englesku izvan sukoba, Francuzi su nastojali uvjeriti Evangelističku uniju da se ne miješa. Godine 1620. španjolska vojska je zauzela

¹⁹ Ivan Rada i sur. *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, str. 269.

²⁰ Slavko Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, str. 127.

²¹ Isto, str. 127. – 130.

poranjsku Falačku, dok je vojska cara došla do središta pobunjeničkih zemalja. Nakon što je 20. prosinca 1620. na Bijeloj gori poražen od strane cara i Lige, Fridrik je pobjegao prema sjeveru. To bi bio najvjerojatnije i kraj rata da se nisu umiješale Republike Ujedinjenih Pokrajina. Naime, u travnju 1621. primirje između Španjolske i Republike Ujedinjenih Pokrajina je došlo kraju. Kako bi se osigurali od eventualnog napada od strane Španjolaca ili austrijskih Habsburgovaca, Nizozemci su pružili utočište Fridriku te ga poduprli u njegovoj borbi. Tako se na primjer novačila Fridrikova vojska nizozemskim novcem²².

Otpor su i dalje pružale jedinice generala Mansfelda u južnoj i zapadnoj Češkoj. U prvoj polovici 1621. mu se pridružio šlezijski knez Johann Georg von Jagerndorf koji je pripremao protuakciju sa sedmogradskim vojvodom Gaborom Bethlenom. Međutim, izostankom pomoći saveznika, u prvom redu Nizozemske, nastavak rata više nije bio moguć. Vojvoda Bethlen je 1622. u Mikulovu s carem potpisao primirje, a u svibnju 1622. predala se i posljednja Mansfeldova posada.²³

Poraz u ratu, posebice nakon bitke na Bijeloj gori, najviše je pogodio vođe staleške oporbe. Knez Karlo od Lihtenštajna bio je na čelu izvanrednog suda koji je osnovao sam car. Sve vođe oporbe koje su napustile zemlju su se nalazile na popisu sudionika „gnjusne bune“ te su u odsutnosti osuđene na „gubitak života, časti i imanja.“ Ostali pobunjenici koji nisu uspjeli pobjeći zatočeni su. „Četrdesettrojica od njih osuđena su na najvišu kaznu, a 21. lipnja 1621. na praškome trgu Staromestske namesti pogubljena su dvadesetsedmorica (trojica pripadnika gospodskog staleža, sedmorica vitezova i sedamnaestorica građana)“. Najviše su profitirali katolički plemići i strani velikaši koji su dobili većinu zaplijenjene gospoštije.²⁴

Što se tiče druge strane, carev položaj je u nekoj mjeri tijekom 1623. ipak oslabio. Iako je odnio veliku pobjedu na samom početku Tridesetogodišnjeg rata, to se ne bi moglo dogoditi bez stalne financijske i vojne pomoći Katoličke lige, na čelu s vojvodom Maksimilijanom Bavarskim. Samim time, znajući da je odigrao ključnu ulogu u ratu, Maksimilijan Bavarski želio je da ga se nagradi u zemljama te se želio

²² Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 163. – 164.

²³ Isto, str. 164

²⁴ Ivan Rada i sur. *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, str. 296. – 297.

okruniti titulom izbornika koju je imao Fridrik Falački. U siječnju 1623. car je postavio Maksimilijana za falačkog izbornika. Ono što se moglo očekivati je golemo nezadovoljstvo, pogotovo zbog toga što je takva izbornička dužnost bila protuustavna jer je Zlatna bula iz 1356., do koje se u Njemačkoj jako držalo te ju se smatralo nepromjenjivim zakonom Carstva, određivala da bi izborništvo trebalo trajno ostati u falačkoj obitelji. Na neki način možemo reći da je Fridriku takav razvoj događaja dobro došao. Nakon što je u Njemačkoj počeo buktati rat koji su pojačale javne uvrede na račun Maksimilijana i Ferdinanda, u inozemstvu naklonost i potpora Fridriku je sve više počela rasti.²⁵

5. Albrecht von Wallenstein

Albrecht von Wallenstein bio je jedan od najvažnijih protagonista Tridesetogodišnjeg rata. O njegovom liku i djelu se možda i najviše raspravljalo. Rodio se 1583. u Češkoj, kao češki protestant. Otišao je studirati u Altfold na luteransku Akademiju. Izbačen je iz grada nakon optužbe za svađe i ponašanje koje se smatralo bogohulnim, što mu je najvjerojatnije i bio poticaj da se prebaci na katoličanstvo. U Češkoj se borio na strani Habsburgovaca te je kao nagradu dobio brojne zemljišne posjede. Također nasljeđuje veliko bogatstvo svoje žene Lukrecije von Landeck, kojom se oženio 1609., a koja je umrla nakon šest godina.

Prvotno na čelu katoličkih snaga, kasnije ima privatnu vojsku koja se sama financirala pljačkanjem i utjerivanjem poreza u okupiranim zemljama. Sposoban i pametan, brzo je došao do zaključka da se može obogatiti pomoću plaćeničke vojske o kojoj su ovisili tadašnji vladari. Nakon pobjede nad Petrom iz Mansfelda te nakon što je uspio odbaciti vojne trupe Kristijana IV. Danskog, imenovan je za carskog princa. Kako to inače biva kada netko stekne previše moći, tako je bilo i s Wallensteinom. Mnogi su na dvoru sumnjali da želi postati car. Njegov pad tako počinje 1630., nakon što je otpušten na zahtjev samih snaga Katoličke lige. No švedska uspješnost na vojnom polju natjerala je cara da vrati Wallensteina natrag.

²⁵ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 164. – 165.

Prvotno je poražen u bitki kod Lützena 1632., no uspijeva poraziti Šveđane u Steinu 1633. Nakon optužbe za izdaju, car izdaje tajno naređenje za njegovu smrt te je ubijen 25. veljače 1634.²⁶

6. Danska faza rata

Protestanti nisu mogli samo mirno gledati dominaciju katolika na čelu s austrijskim Habsburgovcima. Najprije se Nizozemska i Engleska udružuju u zajednički savez. Nešto kasnije im se odlučio pridružiti švedski kralj Gustav II. Adolf u borbi protiv Habsburgovaca. Godine 1625. nakon pregovora je u Haagu stvorena protuhabsburška koalicija u koju su ušli Engleska, Nizozemska, Danska i donjosaski kneževi. Potporu su joj još pružile države poput Francuske i Osmanskog Carstva.²⁷

Jedan od najbogatijih vladara tog vremena je bio danski kralj Kristijan IV., koji je u lipnju 1625. napao sjevernu Njemačku. Tadašnji zapovjednik, grof Tilly, zatražio je od cara dodatno pojačanje jer je procijenio da samo njegove snage nisu dovoljne u borbi s koalijskom vojskom. Tu na scenu dolazi Albrecht von Wallenstein, vojni namjesnik u Pragu, kojeg je u proljeće 1625. car Ferdinand ovlastio da unovači vojsku od 25.000 ljudi i da krene s njom na sjever, kako bi se suprotstavio danskoj prijetnji.²⁸

U travnju 1626. Wallenstein je porazio čete protestantskog generala Mansfelda kod Dessaua. Danski kralj Kristijan IV. pokušao je zauzeti carske primorske krajeve između ušća Labe i Wesera. Ujedinjene protestantske vojske imale su ambiciju i povesti pohod na Beč, no nakon poraza kod Dessaua te otezanja i špekuliranja vojvode Bethlena morali su odustati od tih ambicija.²⁹

Danci su ponovno krenuli u napad, ali su slomljeni u bici kod Luttera. Vojske grofa Tillya i Wallensteina slijedile su poražene prema sjeveru, gdje su nakon što su zauzeli zemlje njemačkih kneževa poput Mecklenburga, napali Dansku. Budući da u to vrijeme Danska nije mogla računati na pomoć saveznika zbog vlastitih problema

²⁶ Isto, str. 158.

²⁷ Ivan Rada i sur., *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, str. 297.

²⁸ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 165.

²⁹ Ivan Rada i sur., *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, str. 297. – 298.

koje su saveznici tada imali, ostavljena je na cjedilu i prepuštena sama sebi. Wallensteinova vojska je napredovala, no nije bila u mogućnosti zauzeti dansku prijestolnicu, za što mu je trebala snažna flota koju on nije u tom trenutku imao. Kralj Kristijan napokon se odlučuje za mir koji je potpisao u Lübecku 1629., uz obećanje da neće više pružati potporu protestantskim saveznicima, tim više jer i on sam nije imao njihovu podršku u ratu.

Nakon bitke kod Luttera mnogo njemačkih pristaša pobunjenika je stiglo u pomoć caru. U habsburškim zemljama počela se provoditi velika konfiskacija zemalja. Procjenjuje se da su oko dvije trećine Češkog Kraljevstva promijenile vlasnike oko 1620. te se stvorila nova klasa zemljoposjednika odanih caru, kao što je to bio Wallenstein. Nakon danske faze rata možemo reći da su katolici izašli kao veliki pobjednici. Smanjena je moć staleža te je u nekim područjima ograničena sloboda vjere za protestante ili je potpuno ukinuta. Ferdinand je bio čvrst u svojoj politici, tako da ga niti pobune poput one velike koja se dogodila u Gornjoj Austriji 1626. nisu pokolebale. Odlučio je također zamijeniti nevjerne kneževe pa je tako Falačka pripala Maksimilijanu, a Mecklenburg Wallensteinu. Vratio je i crkvene imovine koje su bile došle u protestantske ruke. Godine 1629. car se odlučuje na radikalni potez. Naime, u ožujku je objavio Edikt o restituciji, u kojem stoji da se sva crkvena zemlja, koja je sekularizirana nakon 1555. vrati te da je kalvinizam bio nezakonit u Carstvu i da crkveni knezovi imaju jednako pravo kao i svjetovni knezovi nametati svoju vjeru svojim podanicima. Za raspravu nije bilo nikakve mogućnosti s obzirom na to da je carski edikt bio proveden odmah u djelo uz pomoć vojne sile grofa Tillya i Wallensteina. Ti potezi cara su zapravo gurnuli Europu dalje u krvavi rat koji je mogao završiti 1629. danskim porazom.³⁰

³⁰ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 166.

7. Švedska faza rata

Nakon poraza kralja Kristijana IV. i njegove Danske u ratu, Nizozemci su se našli ugroženi od strane Španjolaca. Naime, Španjolska je namjeravala uz pomoć carske vojske ovladati Baltičkim morem te protjerati njihove brodove s tog područja. U to vrijeme izbila je kriza nasljedstva u Mantovi i Monferratu koju Španjolci naprosto nisu mogli ignorirati. Nakon napada na Lombardiju od strane Španjolaca pred kraj 1627., vojne jedinice Mantove i Monferrata obratile su se za pomoć rođaku pokojnog kneza, vojvode od Neversa, francuskog podrijetla. Nevers nije imao dovoljno sredstava da bi se mogao suprotstaviti Španjolicima pa je zatražio pomoć od Francuske. Francuska nije mogla odmah reagirati u pomoć budući da je i sama imala u to vrijeme borbu protiv hugenotskih podanika. Tek 1629. kralj Luj XIII. dolazi na Apeninski poluotok. Pred prijetnjom Francuza, car šalje vojsku u Italiju umjesto u Flandriju. Rat u Mantovi se smirio 1630.³¹

Upravo se tada Gustav Adolf, kralj Švedske, odlučio za napad na Njemačku. Gustav Adolf, nakon što je naslijedio kralja Karla IX., mudrom je politikom učvrstio jedinstvo svojeg naroda te se oslanjao na plemstvo i poboljšao uvjete života za niže slojeve. Također je osnažio financijsku moć države te razvio trgovinu. Imenovao je za svojeg kancelara Axela Oxenstiernu, koji je bio uspješan političar i nakon njegove smrti te je nastavio voditi njegovu vanjsku politiku. Potaknut dobrom unutarnjom politikom te nakon pobjede protiv Sigismunda III. Vase, kralja Poljske, učvrstivši svoj položaj na Baltiku, Gustav Adolf osjećao se dovoljno snažno da bi se mogao suprotstaviti Ferdinandu II.³²

Osjećajući se ugroženim na Baltiku od strane carske vojske, Gustav Adolf je u ljeto 1630. sa svojom Armadom upao u Pomeraniju. Nedugo nakon toga Šveđani sklapaju saveze s Brandenburgom i Saskom.³³ Još jedan uspjeh švedskog kralja bio je svakako sklapanje ugovora o pomoći s Francuskom i Nizozemskom u siječnju

³¹ Isto, str. 167. – 168.

³² Isto, str. 170. – 171.

³³ Ivan Rada i sur., *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, str. 298.

1631. Tako je mogao plaćati svoju sve brže rastuću vojsku.³⁴ Definitivno je kralju Gustavu išlo i na ruku to što je u ljeto 1630. grof Von Wallenstein bio otpušten iz službe te je time Ferdinand „izgubio jedinog čovjeka koji bi vjerojatno mogao zadržati sva područja koja su osvojili carski vojnici u prethodnih deset godina i ujediniti Njemačku u snažnu monarhiju“.³⁵

Do prvih vojnih sukoba između carske vojske i švedskog kralja došlo je u svibnju 1631. Najprije je Tilly osvojio grad Magdeburg nakon dva tjedna opsade. Tom prilikom je Gustav Adolf ušao u Sasku i osvojio Merseburg. Tad je saski knez – izbornik sklopio savez sa švedskim kraljem te mu je ustupio svoju vojsku na raspolaganje. Veliki uspjeh Gustava Adolfa dogodio se u rujnu 1631., kada je u bitci u Breitenfeldu porazio Liginu vojsku pod Tillyjevim zapovjedništvom.³⁶ Iste godine u studenome, saska vojska je ušla u Češku te su tom prilikom uspjeli osvojiti i Prag. Tada se u svoju domovinu vraća i velika skupina čeških emigranata.³⁷

Nakon smrti grofa Tillya 1632., Ferdinandu nije preostalo ništa drugo nego da vrati Albrechta von Wallensteina u službu. Tada Wallenstein dobiva neograničene ovlasti. Za kratko vrijeme Wallenstein je pokazao svoju sposobnost te je okupio vojsku i ponovno osvojio Prag. Premda brojčano moćniji, izbjegao je tada sukob sa Šveđanima sve dok mu se Gustav Adolf nije suprotstavio 16. studenog 1632. Tada je došlo do bitke kod Lützena u kojoj su Šveđani došli do pobjede, međutim, njihov kralj Gustav Adolf biva ubijen. Do mirovnih pregovora ipak nije došlo jer s jedne strane car nije bio spreman na ustupke, a s druge strane Švedska je, unatoč smrti kralja Gustava Adolfa, i dalje bila jaka jer ju je vodio novi politički vođa, protestantski kancelar Oxenstierna. Već u proljeće 1633. pokazuje svoju sposobnost tako što povezuje četiri državna okruga južne Njemačke u Heilbronski savez.³⁸ U međuvremenu von Wallenstein više nije bio poslušan Ferdinandu te je često provodio neke svoje ideje. Naime, počeo je tada pregovarati sa švedskom i francuskom stranom, ali nije otvoreno ih podržao. Takav način političkog ponašanja samo je doveo do nepovjerenja s obje strane. Tako je, primjerice, nakon što je porazio

³⁴ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5343.

³⁵ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 168.

³⁶ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5343. – 5344.

³⁷ Ivan Rada i sur., *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, str. 299.

³⁸ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5344. – 5345.

Šveđane kod Stinave, odmah pustio na slobodu sve zarobljene časnike. Sve je to dovelo do toga da mu je car u siječnju 1634. oduzeo zapovjedništvo te ga je napustila većina podređenih časnika, sve do njegova ubojstva 25. veljače 1634. u Chebu.³⁹

Axel Oxenstierna nastavio je provoditi politiku svojeg prethodnika te je veći dio Njemačke i dalje držao pod svojim nadzorom. Stanje se promijenilo tek s dolaskom Španjolske u pomoć caru, u rujnu 1634. Španjolska vojska, udružena s carskom u bitci kod Nördlingena, Šveđanima nanosi odlučujući poraz te je ona primorana povući se iz velikog dijela južne Njemačke.

Švedska je svojim uplitanjem u rat svakako željela obraniti protestantizam u Njemačkoj i vratiti svrgnutim knezovima njihova prijestolja. Također možemo reći da se Švedska pribojavala da sve većim jačanjem cara na Baltiku i sama ne bude napadnuta. Oxenstierna je želio određena područja Carstva poput Pomeranije na Baltičkom moru, što se svakako nije svidjelo njegovim saveznicima u Njemačkoj. Naime, oni su željeli vratiti prijeratnu situaciju, a tu nije bilo mjesta za Švedsku. Što se tiče Edikta o restituciji, odlučeno je da će se on provoditi u područjima koja su osvojena od strane katolika prije studenog 1627. Okupljanje francuske vojske 1634. i 1635. duž granice uz Njemačku natjeralo je cara da prihvati mir sa Saskom. Tako je potpisan Praški mir između cara i Saske, u svibnju 1635. U roku od godine dana većina luteranskih knezova napustila je savez sa Švedskom, no rat tu ipak nije bio završen.⁴⁰

³⁹ Ivan Rada i sur., *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, str. 299.

⁴⁰ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 168. – 169.

8. Francuska faza rata

Posljednja faza rata, koja je trajala od 1635. do 1648., uključivala je savez Francuske, Švedske i Nizozemske, s pristašama iz Italije. Tu se ponajprije misli na savojskog vojvodu Vittorija Amedea I. koji je, potpisavši 1635. ugovor u Rivoliju, došao u vazalni odnos s Francuskom. Tu su još bili kao saveznici Francuske mantovanski vojvoda Carlo I. Gonzaga – Nevers i parmski vojvoda Odoardo Farnese.

U početku su habsburške snage bile jače, no to se počelo mijenjati 1640. zbog unutarnjih problema u Španjolskoj. Naime, te godine izbila je pobuna u Kataloniji, koja se nedugo zatim pretvorila u separatistički rat. Luj XIII. pomogao je Kataloniji te se Katalonija pod zaštitom Francuske proglasila republikom. Nedugo zatim, Portugal se također proglasio neovisnim pod novim kraljem Juanom, vojvodom od Bragançe. Habsburgovcima nije olakšala situaciju ni smrt tadašnja prva dva čovjeka Francuske. Najprije je umro kardinal Richelieu 1642., a zatim i kralj Luj XIII. 1643. Naime, francusku politiku nastavio je voditi vrlo sposoban kardinal Mazarino. Uspješno se borio protiv Fronde te je osigurao francuski trijumf u međunarodnoj politici.⁴¹

Godine 1642. habsburška je vojska poražena u Saskoj te u drugoj bitci u okolici Leipziga, a Habsburgovce je spasio još jednog poraza rat između Danske i Švedske (svibanj 1643. – kolovoz 1645.). Šveđani su ipak prije predaje Danaca 1645. uspjeli u Jankowu 6. ožujka 1645. uništiti još jedan carski odred. Dok su Šveđani napredovali po Dunavu, za to vrijeme Ferdinand III. i njegova obitelj su pobjegli u Graz.⁴² Francuski princ Conde Habsburgovce je porazio 1643. kod Rocroia, grada na sjeveru Francuske, na granici s Belgijom, te kasnije 1648. kod Lensa, također grada blizu granice s Belgijom.⁴³

⁴¹ Slaven Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, str. 81.

⁴² Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 173.

⁴³ Slaven Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, str. 81.

Dvije odlučujuće bitke su bile u Jankowu i Alerheimu, zato što su katolicima oduzele bilo kakvu mogućnost sklapanja mira koji bi išao njima u korist. Saski izbornik se povukao iz sukoba nakon što je u rujnu 1645. potpisao separatni mir sa Švedskom. To su isto učinili Brandenburg i Braunschweig. Na mirovnom kongresu koji je upravo tada trajao u Vestfaliji carski su izaslanici počeli nuditi veće ustupke. Nadalo se tada kako je kraj rata na vidiku, međutim, za to se moralo pričekati još tri godine.

Europskih vladara je bilo 194, bili su predstavljeni na kongresu u Vestfaliji i razgovori su trajali kontinuirano od proljeća 1643. sve do jeseni 1648.⁴⁴

Westfalskim mirom, koji je potpisan 24. listopada 1648., a koji se sastojao od dva odvojena ugovora, prvi su u Münsteru sastavile katoličke, a drugi u Osnabrücku reformatorske države, konačno je bio završen Tridesetogodišnji rat.⁴⁵

⁴⁴ Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, str. 173.

⁴⁵ Slaven Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, str. 82.

9. Westfalski mir

Nakon spoznaje da u ovom ratu neće biti pobjednika već da će se samo nastaviti pljačke, ubojstva, silovanja te ostale grozote, vladari ondašnjih sila odlučili su napokon stati tome na kraj. Svetorimski car, francuski kralj i švedska kraljica usuglasili su se da je mir potreban te da o njemu trebaju odlučivati svi sudionici rata. Za pregovore su izabrani gradovi Osnabrück i Münster u njemačkoj pokrajini Vestfaliji. Njihova lokacija je bila poželjna zbog toga što se ti gradovi nalaze na pola puta između glavnog grada Švedske i Francuske. Pregovori su započeli 1643., dok je rat još uvijek trajao.⁴⁶

Nakon pet godina pregovora rat je konačno okončan u Münsteru 24. listopada 1648. S jedne strane pregovora nalazio se car Ferdinand III., a s druge strane kraljica Kristina Švedska te formalno francuski kralj Luj XIV., no zbog svoje maloljetnosti umjesto njega je tada vladao kardinal Jules Mazarin. Nakon postignutog mira, Francuska i Švedska su proširile svoj teritorij te je Švedska dobila i 5 milijuna talira odštete. Također, svoj teritorij su proširili Bavarska, Saska i Brandenburg, a sve na štetu Svetog Rimskog Carstva.⁴⁷

Mirom je potvrđen vjerski pluralizam u Carstvu. Nakon mira Švedska je postala sila koja je ovladala južnim obalama Baltika te je dobila glasove u carskom saboru. Francuska je također sve više jačala svoj utjecaj u Europi, a posebice zapadno od Elbe. S druge strane, kraj rata je ujedno označio i kraj španjolske vojne nadmoći i kraj sna o obnovi carstva Karla V.⁴⁸ Nakon Westfalskog mira možemo početi govoriti o suvremenoj Europi. Priznato je teritorijalno pravo i suverenost zemalja. Doduše, treba napomenuti da su neke države dobile više nego ostale. Nizozemska i Švicarska stekle su neovisnost. Jedino njemačkim teritorijima sporazum nije išao u prilog. „Koliko su njemački knezovi dobili ili izgubili ovisilo je o apetitu vodećih sila – Francuske, Švedske i Austrije.“⁴⁹

Nakon što su katolička, luteranska i kalvinistička vjera postale ravnopravne, papa Inocent X. sporazum je proglasio nevrijedećim. No osim toga, u sljedećim

⁴⁶ <https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/2004205>, [Pristupljeno 10. lipnja 2020.]

⁴⁷ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64409>, [Pristupljeno 10. lipnja 2020.]

⁴⁸ John Morris Roberts, *Povijest Europe*, str. 291.

⁴⁹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64409>, [Pristupljeno 10. lipnja 2020.]

godinama nije bilo većih problema što se tiče vjere.⁵⁰ Cijela Europa je odahnula nakon trideset godina rata. Westfalskim mirom okončan je posljednji vjerski rat. Granice Europe su se preoblikovale, smanjen je utjecaj pape, Španjolske i Carstva, a ojačan utjecaj Francuske i Švedske.

⁵⁰ <https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/2004205>. [Pristupljeno 10. lipnja 2020.]

10. Posljedice rata

Gospodarski rast koji se dogodio tijekom 16. stoljeća prekinut je s početkom Tridesetogodišnjeg rata. Takva gospodarska kriza trajala je kroz cijelo 17. stoljeće, s vrhuncem od 1618. pa do polovine stoljeća. Popuštanje inflacije prouzročene španjolskim uvozom velikih količina zlata i srebra u Europu tijekom 16. stoljeća, svakako je pokazatelj jedne od kriza, odnosno nastupio je ciklus deflacije.⁵¹

Osim krize cijena koja je nastupila tijekom 17. stoljeća, jedna od većih kriza je ona demografska. Osim općenitog smanjenja broja stanovništva kao direktne posljedice rata, također imamo i smanjivanje broja rođene djece. Tijekom 17. stoljeća razvio se trend povećanja životne dobi pri ulasku u brak. Samim time smanjivala se i plodnost u braku. Razlog tomu najvjerojatnije je pogoršavanje uvjeta života stanovništva. Zbog smanjenja prihoda po glavi stanovnika, brak se odgađao.⁵² Ono što je također prethodilo demografskoj krizi svakako je poljoprivredna kriza. Porast cijena prehrambenih proizvoda dovela je do neimaštine te se smrtnost samim time snažno povećala. Također, pojavu kuge i drugih endemskih bolesti možemo povezati s neimaštinom te samim time povećanjem stope smrtnosti.⁵³

Nakon rata gospodarsko središte svijeta postala je tzv. atlantska Europa, s naglaskom na Nizozemsku i Englesku, čije se gospodarstvo temeljilo na trgovačkom kapitalizmu. U istočnoj Europi, istočno od rijeke Labe, dolazi do refeudalizacije te povećavanja velikaške moći i pogoršanja zavisnog položaja seljaka.⁵⁴

Što se tiče posljedice rata na čovjeka kao pojedinca, one su nesumnjivo bile velike. Povjesničar Golo Mann napisao je: „...životinje jedne drugima nikad ne čine ono što su u tome ratu vojnici činili stanovnicima osvojenih gradova i sela. Riječ čovjek izgubila je svoj smisao, osim ako ljudima ne pripišemo vražja svojstva. Ljudi su se pretvarali u zvijeri... kanibalizma je također bilo, o čemu postoje svjedočanstva.“⁵⁵

⁵¹ Meri Kunčić (ur.), *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 631.

⁵² Isto, str. 448.

⁵³ Isto, str. 446.

⁵⁴ Isto, str. 632. – 633.

⁵⁵ Gerhard Staguahn, *Knjiga o ratu, zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?*, str. 66. – 67.

Fenomen siromaštva mijenja se nakon rata, odnosno prestaje biti osobna stvar te na inicijativu državnih tijela osnivaju se mjesta poput bolnica, zatvora, utočišta i lazareta.⁵⁶

⁵⁶ Meri Kunčić (ur.), *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 633.

11. Zaključak

Tridesetogodišnji rat predstavlja izuzetno turbulentno razdoblje u ljudskoj povijesti. U tih trideset godina, koliko je trajao rat, došlo je do gore spomenutih događaja i tragedija. Uz veliki demografski pad, nastala je i gospodarska kriza. Sve je to dovelo do masovnog napuštanja obrađenih površina te dodatnog siromašenja već siromašnih građana.

Geopolitička karta Europe se mijenja. Nekoć moćno i veliko Carstvo više nije toliko veliko i moćno. Druge države, poput Švedske i Francuske, preuzimaju primat u Europi. Nakon rata, imamo Europu koja je preteča suvremenoj Europi koju danas poznajemo.

Nakon rata nastaje vjerski mir te religija prestaje biti glavni razlog budućih sukoba i ratova.

12. Bibliografija

Knjige:

1. Slaven Bertoša, *Svjetska povijest modernoga doba (XVI. – XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Profil, Zagreb, 2004.
2. Zrinka Blažević (ur.), *Povijest, doba apsolutizma (17. stoljeće)*, Jutarnji list, Zagreb, 2007.
3. Meri Kunčić (ur.), *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, Jutarnji list, Zagreb, 2007.
4. Slavko Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna poviest i prvi svjetski rat*, Knjigotisak, Zagreb, 1943.
5. Ivan Rada i sur., *Povijest Češke, od seobe Slavena do suvremenog doba*, Sandorf, Zagreb, 2014.
6. John Morris Roberts, *Povijest Europe*, Biblioteka povjesnica, Zagreb, 2002.
7. Brendan Simms, *Europa: borba za nadmoć, od 1453. do danas*, Zagreb, 2016.
8. Gerhard Staguahn, *Knjiga o ratu, zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?*, Mozaik knjiga, Ljubljana, 2007.
9. *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Svezak 12., tisak Delo, Rijeka, 1977.
10. *Vojna enciklopedija*, Drugo izdanje, Beograd, 1975.

Internet:

1. <https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/2004205>, [Pristupljeno 10. lipnja 2020.]
2. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64409>, [Pristupljeno 10. lipnja 2020.]
3. <https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/2004205>, [Pristupljeno 10. lipnja 2020.]

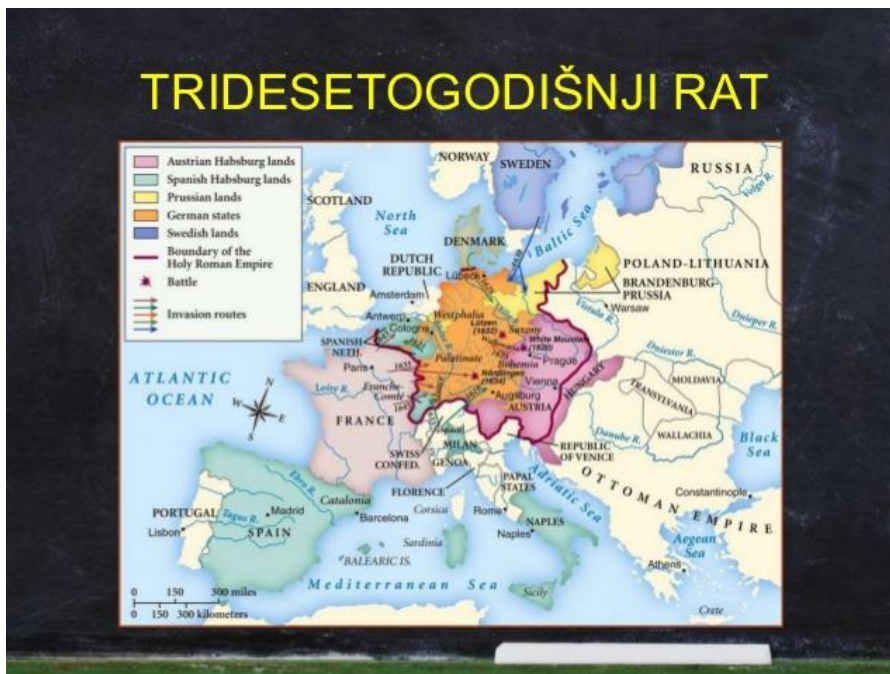
Slike:

1. <https://www.slideshare.net/batica1/europske-zemlje-na-poetku-novog-vijeka>, [Pristupljeno 4. rujna 2020.]
2. https://sh.wikipedia.org/wiki/Tridesetogodi%C5%A1nji_rat, [Pristupljeno 4. rujna 2020.]

3. <https://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/car-ferdinand-iii-vladar-ucije-je-vrijeme-okoncan-krvavi-tridesetogodisnji-rat-1657/>,
[Pristupljeno 4. rujna 2020.]
4. https://hr.wikipedia.org/wiki/Albrecht_von_Wallenstein,
[Pristupljeno 4. rujna 2020.]
5. https://hr.wikipedia.org/wiki/Kristina_%C5%A0vedska,
[Pristupljeno 4. rujna 2020.]

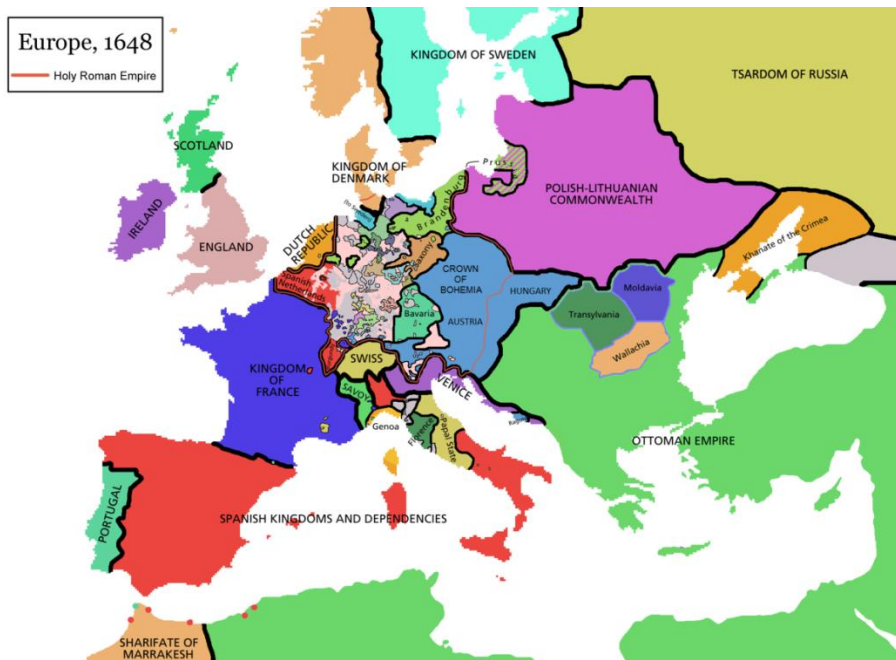
Popis slika

Slika 1. Prikaz karte Europe za vrijeme trajanja Tridesetogodišnjeg rata u njegovim granicama

Izvor 1: <https://www.slideshare.net/batica1/europske-zemlje-na-poetku-novog-vijeka>

Slika 2. Karta Europe 1648.

Izvor 2: https://sh.wikipedia.org/wiki/Tridesetogodi%C5%A1nji_rat

Slika 3. Portret cara Ferdinanda III.

Izvor 3: <https://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/car-ferdinand-iii-vladar-u-cije-je-vrijeme-okoncan-krvavi-tridesetogodisnji-rat-1657/>

Slika 4. Portret Albrehta von Wallensteina

Izvor 4: https://hr.wikipedia.org/wiki/Albrecht_von_Wallenstein

Slika 5. Portet Kristine Švedske

Izvor 5: https://hr.wikipedia.org/wiki/Kristina_%C5%A0vedska

Sažetak

U ovom radu bavimo se tematikom rata koji je ostavio trag na svim poljima ljudskog djelovanja tijekom 17. stoljeća, ali i kasnije. Rat koji je trajao od 1618. do 1648. bio je prvi totalni rat na europskom tlu, a prema vremenskom okviru u kojem se odvijao naziva se Tridesetogodišnji rat. Taj naziv ustvari označava niz međunarodnih oružanih sukoba na širem prostoru Svetog Rimskog Carstva u prvoj polovici 17. stoljeća. Iako se često prikazuje kao klasični vjerski sukob, Tridesetogodišnji rat je bio puno više od toga. Na vidjelo je izašla dugo potiskivana međusobna mržnja i netrpeljivost velikih europskih vladarskih kuća. Iako je povod i početni sukob nastao radi vjerske raznolikosti, uzroci su kao i uvijek bili puno kompleksniji. Slabljenje feudalizma, a samim time i nastanak prvih kapitalističkih odnosa, dodatno su opterećivali veliki broj europskih zemalja. Nakon stotina godina vjerskog jedinstva europskih zemalja, pojavom Martina Luthera stvari su se zauvijek mijenjaju. Najizraženija podjela na protestante i katolike dogodila se upravo na području Njemačke, u kojoj će desetak godina kasnije bjesnjeti rat velikih razmjera. Sam rat započinje fazom koja se najčešće naziva češkom ili češko-falačkom. Defenestracijom u Pragu, kojom češki staleži dižu pobunu i smjenjuju regente, dolazi do neizbježnog početka sukoba. Car šalje vojsku da smiri pobunu, ali je ona ubrzo poražena i prisiljena na povlačenje i sukobljene strane ostaju u pat poziciji. Borba za vlast u Češkoj bila je od krucijalne važnosti za obje strane, prije svega jer su u Carstvu trojica kneževa izbornika bili protestanti, a trojica katolici. Vjera češkoga kralja, kao sedmog kneza izbornika, nosila je prevagu. Nakon određenog vremena carska vojska ipak uspijeva poraziti ustanike, a Ferdinand u Frankfurtu biva izabran za cara. Danska faza rata nastavila se u istom tonu. Protestantski danski kralj Kristijan IV. uz potporu Engleske i Nizozemske prelazi sjeverne granice Carstva, međutim, grof Tilly i general von Wallenstein najprije zasebno, a nakon toga i udruženi, nanose težak poraz Dancima. Ubrzo se u rat uključila i Švedska, koja je također zauzimala stranu reformista te je u ozbiljnoj mjeri zaprijetila carskoj moći. Gustav II. Adolf svoje je bitke pažljivo birao, često nanoseći teške poraze carskoj vojsci (pogotovo onoj na čijem je čelu bio grof Tilly). U većini bitaka švedska koalicija odnosila je pobjede, međutim, kod Nördlingena doživljavaju težak poraz s kojim su bili primorani napustiti južnu Njemačku. Već sljedeće godine raspada se i Heilbronnška liga, nakon čega se direktno uključuje sila koja je do sada ratovala iz sjene. Francuska je dugo vremena s

prijezirom gledala na habsburšku vladarsku kuću. Iako je bila uglavnom katolička zemlja, Francuska se pridružila protestantskoj strani prije svega zbog rivaliteta sa Svetim Rimskim Carstvom i Španjolskom. Kardinal Richelieu je bio predsjednik vlade kralja Luja XIII. te je donosio sve bitnije vanjskopolitičke odluke u ime cara. Nakon niza sukoba, većinom sa Španjolskom koja je u jednom trenutku zaprijetila čak i samom Parizu, većih teritorijalnih izmjena nije bilo. Nakon smrti Richelieua i Luja XIII. nova vlast pokušava postići mir. Konačni mir dolazi 1648., a dogovoren je u Münsteru i Osnabrücku, dok je u povijesti ostao zapamćen kao Westfalski mir. Posljedice Tridesetogodišnjeg rata bile su strašne, neviđene za stanovništvo do tada, a društvu je trebalo dugo vremena kako bi se oporavilo.

Ključne riječi: Tridesetogodišnji rat, vjera, Europa

Summary

In this paper, we deal with the theme of the war which left its mark on all fields of human activity during the 17th century and later. The war that lasted from 1618 to 1648 was the first total war on European soil, and because of the time frame in which it took place it is called the Thirty Years' War. This name actually denotes a series of international armed conflicts in the wider area of the Holy Roman Empire in the first half of the 17th century. Although often portrayed as a classic religious conflict, the Thirty Years' War was much more than that. The long-suppressed mutual hatred and intolerance of the great European ruling houses had finally come to light. Although the cause and the initial conflict arose due to religious diversity, the causes were, as always, much more complex. The weakening of feudalism and thus the emergence of the first capitalist relations further burdened a large number of European countries. After hundreds of years of religious unity in European countries, things are forever changed with the appearance of Martin Luther. The most pronounced division into Protestants and Catholics took place in the area of Germany, where a large-scale war would rage ten years later. The war itself begins with a phase that is most often called the Bohemian Revolt. The defenestration in Prague, in which the Czech classes revolted and removed the regents, led to the inevitable beginning of the conflict. The king sent an army to quell the rebellion, but it was soon defeated and forced to withdraw, and the conflicting parties remained in a stalemate. The struggle for power in the Czech lands was of crucial importance to both sides primarily because in the Empire, three of the Dukes electors were Protestants and three were Catholics. The faith of the Czech king, as the seventh Duke elector, would prevail. After some time, however, the imperial army managed to defeat the insurgents and Ferdinand was elected emperor in Frankfurt. The Danish Phase of the war continued in the same tone. The Protestant Danish King Christian IV crosses the northern borders of the empire with support from England and the Netherlands, however Count Tilly and General Wallenstein first separately and then jointly inflict a heavy defeat on the Danes. The war was soon joined by Sweden, which also sided with the reformists and seriously threatened imperial power. Gustav II Adolf chose his battles carefully, often inflicting heavy defeats on the imperial army (especially the one led by Count Tilly). In most battles the Swedish coalition claimed victories, however at

Nördlingen, they suffered a heavy defeat with which they were forced to leave southern Germany. The following year, the Heilbronn League disintegrated, after which the force that had been fighting from the shadows until now was directly involved. France had long been watching the Habsburg ruling house with disdain. Although it was a predominantly Catholic country, France joined the Protestant side primarily because of its rivalry with the Holy Roman Empire and Spain. Cardinal Richelieu was the prime minister of King Louis XIII, and made all the important foreign policy decisions on behalf of the emperor. After a series of conflicts, mostly with Spain, which at one point threatened even Paris itself, there were no major territorial changes. After the deaths of Richelieu and Louis XIII, the new government was trying to achieve peace. Finally, it was reached in 1648 and was negotiated in Münster and Osnabrück. It is remembered as the Peace of Westphalia. The consequences of the Thirty Years' War were terrible, unprecedented for the population until then, and it took society a long time to recover.

Keywords: Thirty Years' War, religion, Europe

– Prijevod: Viktor Vojnić, prof. engl. jezika